

Klymkov I. Manifestation and Intentions of E-Democracy in the Modern World

There have been studied the modern mechanisms of political participation and expression of opinion in all spheres of social life. It was also proved that the rapid mediatization and informatization promote the spread of democracy and democratic principles in politics in general as well as modification and evolution of democracy itself. The genesis and the implementation mechanisms of e-democracy in the developed western countries and in Ukraine have been analyzed. There have been conducted monitoring of e-democracy effectiveness in the light of electronic government functioning, practice of the electronic petitions deployment, political hiring and engagement etc.

Keywords: e-democracy, direct/ indirect form of e-democracy, e-governing, e-petitions, information and communicative technologies.

УДК316.46.058.5

Кокарча Ю. А.

ТРОЛІНГ ЯК ЗАСІБ ПОЛІТИЧНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ

У статті висвітлюється проблема використання сучасних маніпулятивних технологій в Інтернет-просторі. Зокрема, приділено увагу феномену тролінгу як новому засобу впливу на політичну свідомість та поведінку людини.

Ключові слова: інформаційне суспільство, політична маніпуляція, Інтернет-комунікації, віртуальні спільноти, тролінг, політичний тролінг, тролфейси (Інтернет-меми).

XXI століття називають століттям високих досягнень, зокрема в галузі інформаційних технологій. Масова комп'ютеризація та значне поширення мережі Інтернет спричинили швидку передачу інформації та активізацію комунікації в суспільстві. Водночас і відкрили широкі можливості для маніпулятивних технологій. Термін «маніпуляція» трактується як прихований вплив на мотивацію людини з метою змінити її погляди, інтереси та поведінку.

У трактуванні сутності маніпулювання погляди вчених є різними. Наприклад, німецький соціолог Г. Франке розглядає маніпулювання як певний психічний вплив, який відбувається приховано. Філософ Г. Шишков ототожнює феномен маніпулювання із процесом управління масами — «суспільним і державним культивуванням ситуацій за допомогою цілеспрямованого впливу, щоб головним чином формувати суспільну структуру» [12, с. 9].

Маніпулювання притаманне будь-якому суспільству, є різноплановим і неоднозначним явищем. Межу, де закінчується позитивний і починається негативний вплив визначити важко. Політичні маніпуляції зазвичай розглядається як негативне явище. Така оцінка пов'язана, як правило, з короткотривалістю політичних цілей маніпулятора, що зосереджені на питаннях досягнення власної мети, а не на довготривалій стратегії розвитку суспільства.

Існує декілька підходів до визначення сутності політичного маніпулювання. Об'єднує їх те, що вони висвітлюють специфіку, механізми, ключові завдання та форми впливу на суспільство. Але, в першу чергу, політичне маніпулювання трактується як певна система засобів ідеологічного і духовно-психологічного впливу на масову свідомість з метою нав'язування певних ідей, цінностей; а також цілеспрямований вплив на громадську думку і політичну поведінку для спрямування їх у потрібному напрямі (В. Воронкова). Політичне маніпулювання виступає як частина технології влади, сутність якої полягає у програмуванні думок мас, їх настроїв і навіть психічного стану з метою забезпечення такої поведінки, яка потрібна тим, хто володіє засобами маніпуляції (С. Кара-Мурза) [7].

Політичне маніпулювання в працях О. Савельєвої визначається як дії суб'єкта, що приховано створюють умови для запланованої дії об'єкта маніпулювання. Ю. Єрмаковим політична маніпуляція розглядається через загальнолюдський досвід творення, збереження і

реалізацію тіньової влади, цілеспрямовану гру на людських забобонах і упередженнях [5, с. 236].

О. Бойко розглядає феномен маніпулювання як потужний інструмент прихованого впливу на психіку людини і поведінку мас, що активно використовується у боротьбі за владу, намаганнях утримати її [3].

Існують різні форми і способи політичного маніпулювання. Суб'єкти політики щоразу відшуковують нові, ефективніші методи та способи маніпуляції, використовуючи при цьому нові здобутки цивілізації. Одним із таких засобів, що користується популярністю, поруч із телебаченням, радіо, друкованими ЗМІ та іншими, є Інтернет. Завдяки великому обсягу інформації, що циркулює у віртуальному просторі Інтернету, простоті та доступності подачі інформації, Інтернет набув популярності серед політично активної аудиторії. З одного боку, цей ресурс відкриває широкі можливості для самовираження індивіда. З іншого — створює і нові можливості для маніпулювання. Інформаційне поле Інтернету перевантажене як корисною, так і не корисною інформацією, що як наслідок розсіює увагу індивіда, ускладнюючи можливість аналізувати великий потік інформації.

У контексті проблематики варто розглянути основні технології та канали політичної маніпуляції, що використовуються в Інтернеті. Під каналом політичної маніпуляції розуміють засіб передачі інформаційного повідомлення від комунікатора до реципієнта. За останні роки спостерігається урізноманітнення каналів комунікації в Інтернеті. Відзначимо, що серед перших каналів комунікації в Інтернеті були сайти та форуми. Політичні Web-сайти, як рекламна продукція, подають чіткі сигнали, що впливають на електорат. Інтернет-форуми частіше за все використовуються задля розміщення інформації.

Поряд із Web-сайтами і форумами, що створюють політики та політичні партії, особливу популярність набули блоги і мікроблоги. Адже сервери, створені для швидкого спілкування, сьогодні все більше політизуються. Для прикладу, мікроблог Tweeter є майже у кожного політика та публічної людини.

Соціальні мережі, як різновид комунікації в Інтернет-просторі, надають людині можливості для висловлення власної позиції. У мережах можна як створити власну сторінку, створювати та об'єднуватися в спільноти, обмінюватися як приватними повідомленнями, так і публічно висловлювати свою точку зору. На відміну від блога, в соціальних мережах можлива трансляція в маси будь-якої інформації: від апробації політичних ідей і пошуку альтернативних рішень до односторонньої трансляції інформації. У блогосфері серед інших, поширеним засобом впливу на громадськість є створення та ведення «підставного» блогу публічних людей з метою розміщення «чорного PR». Така ж маніпуляція використовується і в соціальних мережах. У цих випадках використовується інформація, що нагнітає страх і напружує ситуацію в суспільстві, або ж навпаки інформація, що зводиться до абсурду.

Комунікаційні можливості Інтернету дозволяють створювати і розповсюджувати різні опитування та рейтинги. В цьому випадку маніпуляція виражається в своєрідному формулюванні запитань, підміні дати і числа проведення певного опитування. Як наслідок — перекручування фактів і висвітлення неправдивої інформації (наприклад, думка Інтернет-аудиторії стосовно підвищення тарифів на проїзд може суттєво відрізнятись від думки пенсіонерів, які майже не брали участь в опитуванні.)

Одним із нових засобів політичної маніпуляції в Інтернет-просторі є тролінг. Він розглядається в контексті маніпуляції в соціальних мережах, форумах, блогах. Тролінг є новим поняттям в Інтернет-термінології. Стрімкий темп розвитку тролінгу в Інтернет-просторі надає можливість трактувати його як потужний вид комунікативного впливу, маніпуляції, що постійно вдосконалюється.

Поняття тролінг походить від сленгу учасників віртуальних спільнот і розглядається як певний вид Інтернет-спілкування з порушенням етичних норм мережевої взаємодії — агресивній, образливій поведінці учасників комунікації для нагнітання конфліктів. Відповідно, той, хто розміщує такі провокаційні повідомлення і має назву – троль.

С. Могилко розглядає поняття тролінгу як таке, що виникло в Інтернет-мережі в 1990-их роках та розуміється як певне написання (повідомлення) в Інтернет-просторі (на форумах, у групах новин тощо) провокаційних за змістом посилань з подальшою метою викликати флейм (обмін повідомленнями на форумах, в чатах у формі інформаційної (вербальної війни), яка в послідовності конфлікту втрачає початкові причини конфлікту), конфлікти між учасниками, беззмістовну розмову, образи тощо [11].

Узагальнюючи різні пояснення феномену, можна визначити, що тролінг характеризується як процес розміщення у віртуальному середовищі провокаційних посилань з метою посилення соціальної напруги через порушення правил етичних норм Інтернет-комунікації. У джерелах, присвячених аналізу тролінгу, можна виокремити також такі поняття як мережевий тролінг та Інтернет-тролінг. Д. Семенов визначає мережевий тролінг як розробку завідомо провокаційних повідомлень з метою викликати конфлікти між учасниками мережевого співтовариства, «хвилю правок» (активне цілеспрямоване вмішування в текст повідомлень у контексті пропаганди та нав'язування власної позиції). Важливо зазначити, що тролі використовують достатньо великий спектр засобів: від примітивного розміщення образливих повідомлень до плідної цілеспрямованої роботи в команді собі подібних з метою внесення хаосу до вибраного ними сайту чи форуму як жертви [13, с.135].

Поділяємо думку І. Ксенофонтової, яка під поняттям Інтернет-тролінгу має на увазі явище, що розпочинається з певного жарту, сатири, розіграшу, прямолінійних висловлювань (тролінг-атак), метою якого є знищення обраної конференції або групи, або доведення певної конкретної людини до нервового зриву [9].

Природу тролінгу науковці пов'язують із мотивацією зацікавленості, бажання самоствердитися, порозважатися. Так, М. Акулич вважає, що «деяким просто приносить задоволення посперечатися і порозважати себе й аудиторію за рахунок інших, другі ж намагаються таким чином перешкоджати дискусії. Є люди, для яких тролінг — це самоствердження, гра, боротьба інтелекту. Існує думка, що тролінгом займаються тільки закомплексовані люди, але насправді це не так. Часом серед тролів є серйозні люди, що займають солідні посади і вони у такий спосіб дають собі емоційну розрядку [1, с. 1982].

Багато науковців доходять висновку, що мета тролінгу – привернення уваги до власної особистості. Утворюючи певний віртуальний образ, троль хоче досягти загального визнання, популярності та намагається залишити яскраве враження про себе, хоче виокремитися з натовпу. Найсуттєвішою причиною появи та розповсюдження тролінгу науковцями визнана анонімність у мережевій комунікації [9].

Серед видів тролінгу привертає увагу політичний тролінг, сутність якого — вплинути на свідомість та підсвідомість електорату, реалізувати власні політичні інтереси. Політичний троль втручається в особистісні та професійні якості опонента, впливає на нього, виводить з рівноваги і викликає очікувану реакцію [2, с. 51].

Відмінність політичного від звичайного тролінгу полягає в тому, що перший має на меті пропагування власних ідей і дискредитація конкурентів. У своїй діяльності політичні тролі використовують різні методи: публікують матеріали та коментарі провокаційного змісту, які викликають бурхливі реакції та дискусії, що прагнуть відвернути увагу учасників від теми, яка обговорюється.

Зазвичай політичні тролі акцентують свою увагу на сайти новин, блоги, сторінки Інтернет-видань і розповсюджують матеріали та коментарі агітаційного та маніпулятивного змісту задля підтримки певного кандидата чи політичної сили та дискредитації опонента. Вони намагаються створити видимість невдоволення широких верств населення існуючою владою чи певним політиком, для чого реєструють сотні однотипних «нікнеймів» з нібито різних регіонів та відправляють від їх імені сотні повідомлень невдоволеного характеру, тим самим «очорняючи» опонента.

Політичні тролі, що працюють на певні політичні сили і виконують поставлену перед ними мету, спрямовані на результат, чітко організують свою роботу, мають фінансову

підтримку та технічну базу, формують інформаційний простір, вигідний замовнику. Варто зазначити, що такі тролі є фахівцями, які вправно володіють методиками психологічного впливу. Зазвичай тролі працюють по 7-10 осіб, кожен з яких пише до 50 повідомлень на добу. Головною відмінністю такого троя від інших є агресивність та нав'язливість подання інформації. Йому байдуже яким чином виправдовуються чи пояснюються ті чи інші явища, вони наполегливо твердять і відстоюють свою позицію, якою б неправдивою вона не була, залучаючи таким чином все більшу аудиторію до даного конфлікту. Повідомлення, які надсилають тролі, несуть образливий характер та неетичну критику. Троль умовно розділяє учасників комунікації на два протилежно непримиримих полюси, спілкування яких переростає в справжнє інформаційне протистояння. Замість ведення конструктивної дискусії, троль на всі заперечення відповідає одноманітними фразами і скопійованим текстом. Багаторазово використовує ті ж самі тези [4].

Політичний тролінг в Інтернеті активно використовується під час виборчих кампаній. Активну увагу до проблематики цього феномену звертають в Європі. Так, у лютому 2013 р. Daily Telegraph оголосила, що ознайомилася з конфіденційними документами, які описують плани з введення троль-патруля під час виборів 2014 р. Ключем нової стратегії окреслено інструменти моніторингу громадської думки для виявлення на ранніх стадіях потенціалу залучення ЗМІ та громадян до конкретної дискусії. Їх кінцева мета — витягнути з безлічі дискусій тролів, і посилити позиції Євросоюзу в політичному Інтернет-діалозі. Прес-служби парламентаріїв повинні мати можливість моніторити бесіди в режимі реального часу для розуміння ситуації і можливості зреагувати швидко, точно — для максимального впливу на дискусію [6, с. 163].

Інтернет-простір став однією з платформ для висловлення критики та невдоволення щодо політичних дій, кроків, заяв з боку правлячої меншості, опозиції чи окремих представників влади. Тому публічне висміювання народом політичної влади надає шанс випустити «пар» та висловити свою позицію щодо ситуації, навіть і в формі висміювання. Як писав Вольтер: «Те, що зробилося смішним, уже не може бути небезпечним». Саме тому уже й не дивно, що значного поширення набули мейнстрімні тролфейси та Інтернет-меми (безглузді словосполучення чи інформація, які користуються популярністю в мережі), що використовують у своїх образах найчастіше політиків.

Портал «Яндекс» оприлюднив топ-10 Інтернет-мемів 2012-го року, що користувалися значною популярністю. Серед них безглузді вислови політиків, окремі слова, які неправильно вимовляють політики. Варто зауважити, що мовні похибки доволі часто і нині стають об'єктами жартів серед Інтернет-користувачів. Беззаперечно, в Інтернет-просторі можна віднайти безліч Інтернет-мемів чи тролфейсів, які пов'язані з іменами та прізвищами політиків. Сьогодні найбільшою популярністю у соціальних мережах користуються політики що досить часто у своїх висловлюваннях припускаються помилок і тим самим дають причини для тролінгу.

Отже, становлення і розвиток інформаційного суспільства, зокрема, розвиток Інтернету сприяють появі нових феноменів, що потребують наукового осмислення та прогнозування. Таким феноменом, що активно розвивається, та набуває актуальності в політичній сфері, виступає тролінг. Відзначимо, що дослідженню феномену тролінгу присвячено певну кількість статей та публікацій. Аналіз результатів цих досліджень розкриває тролінг як негативне явище, агресивна форма комунікативної взаємодії. Маніпулятивний вплив феномену тролінгу в політичній сфері є порівняно новим засобом маніпуляції, що активно використовується у віртуальному середовищі з метою формування певної громадської думки.

Огляд проблеми дозволяє зробити висновок про те, що нові інформаційні технології стимулюють з одного боку до винайдення нових моделей політичної активності громадян, з іншого — нових засобів політичного управління і впливу в Інтернеті із використанням політичного маніпулювання як засобу досягнення бажаних результатів. Питання у межах, масштабах маніпулювання. Принциповим моментом також є мотиви використання Інтернет-

маніпуляції: впливати на масову свідомість та підсвідомість індивідів та утримувати їх в визначеному інформаційному полі з боку певних політичних сил та акторів. У цьому контексті важливості набувають засоби та прийоми захисту від маніпулятивних технологій, серед яких виокремлюються пасивні та активні.

Пасивний захист від маніпулювання використовується тоді, коли об'єкт не може визначитися як вчинити і не має наміру псувати відносини з маніпулятором. Важливою рисою для такої форми захисту є витривалість. Адже метою такого захисту є стримування власних спонтанних реакцій на дії мотиватора. Усі способи пасивного захисту знижують темп атаки, дають час для аналізу ситуації. Серед форм пасивного захисту є такі: абсолютна відсутність реакції на слова маніпулятора; стримане мовчання; повне або часткове ігнорування слів; певна формалізація, зведення спілкування з маніпулятором до формальних процедур. Отже, якщо виявлено факт маніпулювання, але особа, на яку був спрямований такий вплив, із певних причин не хоче вступати у відкрите протистояння, в такому випадку обирається пасивний захист. Його основою є блокування власних спонтанних реакцій на дії маніпулятора та уповільнення темпу маніпулятивного впливу.

Активним захистом є викриття маніпулятора й завдання йому удару у відповідь. Часто цей захист є логічним продовженням пасивного. Основними фазами активного захисту вважаються такі: установлення факту маніпуляції; оцінка ситуації; усвідомлення змісту маніпуляції; контроль за емоціями; демонстративний фізичний або мовний вихід з контакту; виведення маніпулятора зі стану емоційної рівноваги; провокування до «саморозкриття» маніпулятора; контрманіпуляція. Отже, активний захист від маніпулювання проходить у своєму розвитку три етапи: аналіз – підготовка – дія.

Отже, не існує загально визначених правил поведінки по запобіганню маніпулятивного впливу. Кожен сам, залежно від ситуації чи умов виникнення маніпулювання, обирає свої методи захисту, але не зважаючи на це, найголовнішим способом протидіяти маніпуляції залишається в першу чергу її розпізнавання.

Використана література:

1. Акулич М. М. Интернет-троллинг как девиация [Текст] / М. М. Акулич // Социология и общество: глобальные вызовы и региональное развитие. – Сессия 13. Российская социология сегодня : IV очередн. всерос. социол. конгр., окт. 2012 г. : тезисы докл. – Уфа, 2012. – С. 1981–1987.
2. Акулич М. М. Интернет-троллинг: понятие, содержание и формы [Текст] / М. М. Акулич // Вестн. Тюмен. гос. Ун-та. – 2012. – № 8. – С. 47–54.
3. Бойко О.Д. Політичне маніпулювання [Текст] : навч. посіб. / О.Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2010. – 432 с.
4. Громова А. Политический троллинг в Укрнете. Юлеботы атакуют [Электронный ресурс] / А. Громова. – Режим доступа: <http://politiko.ua/blogpost41491>
5. Єфтені Н. М. Політичне маніпулювання: особливості застосування [Текст] / Н. М. Єфтені // Актуальні проблеми політики. – К: Вип 36. – 2015р. – С. 234-241.
6. Калинин Н. Власть и контроль в мире социальных сетей. Предвыборные кампании в Интернете: опыт Европы и США [Текст] / Н. Калинин: М. – 2013. – 227 с.
7. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием [Текст] / С. Г. Кара-Мурза. – М. : Изд-во: Эксмо, 2005. – 832 с.
8. Кисельова В. Політичний тролінг від Круса [Електронний ресурс] / В. Кисельова // Studway. – 2014. – Режим доступу: <http://studway.com.ua/trolling-krus/>
9. Ксенофонтова И. В. Специфика коммуникации в условиях анонимности: меметика, имиджборды, троллинг [Текст] / И. В. Ксенофонтова ; отв. ред. А. С. Каргин // Интернет и фольклор : сб. ст. – М. : Гос. республик. центр рус. фольклора, 2009. – С. 75-83.
10. Лучик Ю. Як політичні тролі формують громадську думку [Електронний ресурс] / Юлія Лучик // Газета «День». – 2013. – № 57. – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/article/nota-bene/na-gachku>

11. Могилко С.В. Тролінг як спосіб психологічної маніпуляції в Інтернеті [Електронний ресурс] / С.В. Могилко // Вісник Черкаського університету [Текст]: [зб. наук. ст.]. Серія Філологічні науки / МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького [та ін.].— Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. — С. 57–60. — Режим доступу: <http://s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v4/v4pp57-60.pdf>

12. Петрик В.М. Сугестивні технології маніпулятивного впливу [Текст] : навч. посіб. / [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. — 2-ге вид. — К.: ЗАТ «ВППОЛ», 2011. — 248 с.

13. Семенов Д. И. Сетевой троллинг как вид коммуникативной деятельности [Текст] / Д. И. Семенов, Г. А. Шушарина // Междунар. журн. эксперимент. Образования. — 2011. — № 8. — С. 135–136.

Кокарча Ю. А. Троллинг как средство политической манипуляции в Интернет-пространстве

В статье освещается проблема использования современных манипулятивных технологий в Интернет-пространстве. В частности, уделено внимание феномену троллинга как новому средству воздействия на политическое сознание и поведение человека.

Ключевые слова: информационное общество, политическая манипуляция, Интернет-коммуникации, виртуальные сообщества, троллинг, политический троллинг, тролфейсы (Интернет-мемы).

Kokarcha J. Trollynh Funds Polytycheskoy Psychological Manipulation in the Internet Space

In the article the problem of manipulative use of modern technologies in the Internet space. In particular, attention is paid to the phenomenon of trolling as a new means of influence on political consciousness and behavior.

Keywords: information society, political manipulation, Internet communications, virtual communities, trolling, political trolling, trolfeysy (internet memes).

УДК 32.019.51

Цимбал І. В., Плугова О. Б., Шугалій О. О.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗМІН: ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ І НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Аналізується сучасний науковий дискурс проблематики інформаційного простору демократичних змін в Україні. Осмислюються висновки і пропозиції науковців, експертів, аналітиків та їх колективів з питань інформаційної культури, інформаційної безпеки, регіональних особливостей інформаційного простору, державної політики у цій сфері. Актуалізовано питання їх впливу на інформаційне поле в Україні в складних соціально-політичних умовах. Здійснено спробу виокремити актуальні параметри, за якими варто вивчати сучасний національний інформаційний простір, його якість, ефективність, відкритість до демократизації.

Ключові слова: інформаційний простір, демократія, науковий дискурс України, аналітичні центри, інформаційні виклики, загрози і можливості.

*«...Неможливий плюралізм без вільної інформації, неприпустима вільна інформація без плюралістичної демократії. Демократія можлива, коли народ достатньо освічений, аби обирати своїх керівників. Реалізувати своє право вибору можливо лише в умовах плюралізму думок і поширення інформації...»
А. Токвіль [10, с. 150]*